

HELSEPOLITISK PROGRAM FOR NORSKE SAMERS RIKSFORBUND

Relevante dokumenter NSR:

- Valgprogram 2009-13
- Forslag til tiltredelseserklæring okt 2009
- Liste over landsmøteresolusjoner 1969-2008
- Liste over nye saker reist på Sametinget 2005-2010

Relevante dokumenter Sametinget:

- Sak 29/07 Politisk regnskap for Sametingsrådet 2005-2007
- Sak 10/07 Sametingsrådets politiske program for perioden 2006-2009
- Sak 51/06 Sametingets innspill til Nasjonal Helseplan
- Sak 23/05 Sametingsrådets melding om samiske helse og sosialtjenester

Andre relevante dokumenter:

- Evaluering av tilskudd til helse- og sosialprosjekter, Asplan Viak (2009)
- Sámi allaskuvla. (2009). Samiske tall forteller 2. Sámi allaskuvla. Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Helse- og levekårsundersøkelser i samiske og norske bosetningsområder (SAMINOR
- St.meld. nr. 28 (2007-2008) Samepolitikken.
- NOU 1995: 6 Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen.
- Mangfold og likeverd - Regjeringens handlingsplan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge 2001-2005.

BAKGRUNN

I 2008 fattet NSRs landsmøte følgende vedtak (utdrag NSRs strategi- og virksomhetsplan 2008-2013):
Landsstyret tar sikte på at landsmøtet 2010 skal behandle en politisk plan for samisk helse og omsorg.

Landsstyret har fulgt opp dette vedtaket ved å utarbeide et forslag til et helsepolitisk program for NSR. Programmet er ment å danne grunnlag for NSRs arbeid med helsepolitiske saker gjennom organisasjonen og på Sametinget i denne sametingsperioden. Programmet utfyller derfor NSRs valgprogram 2009–2013, og vil også være et bidrag til det planlagte arbeidet med et prinsipp-program for NSR 2013–????.

OVERORDNET MÅL FOR NSRs HELSEPOLITIKK

Norske Samers Riksforbund arbeider for å sikre et helhetlig og likeverdig helse- og sosialtilbud til det samiske folk, på lik linje med den øvrige befolkningen.

Helsetilbudet til den samiske befolkningen må ta et helhetlig utgangspunkt i fire dimensjoner. Det innebærer tilbud basert på grunnleggende verdier ved anerkjennelse av urfolks fysiske, kulturelle, følelsesmessige og åndelige forutsetninger. Å bli forstått og sett i møtet med helsevesenet er en grunnleggende forutsetning for all behandling.

Det finnes særskilte utfordringer knyttet til urfolk og helse. Disse utfordringene omfatter mer enn språk- og kulturforståelse, det omhandler den livsforståelsen som samene har tilegnet seg gjennom generasjoner, både som enkeltindivider og som folk. Særskilte helseutfordringer kan knyttes til eventuell genetisk sårbarhet, sosioøkonomiske ulemper, utestengelse fra ressursene og etnisk og politisk undertrykking, der fornorskingspresset har etterlatt seg store negative følger for den enkelte og for samene som folk. I hvilken grad slike faktorer har konsekvenser for samisk helse på individ- eller gruppenivå, finnes det lite dokumentert kunnskap om i dag. Forbedring av dette kunnskapsgrunnlaget bør være en prioritert oppgave i arbeidet med å utvikle likeverdige helsetilbud. Samiske helsespørsmål er derfor mer enn et ønske om å sette særskilte samiske hensyn i system, som en del av revitaliseringen av den samiske kulturen. Det er snakk om helt grunnleggende forutsetninger i vår livsforståelse, hvordan vi som folk forstår og takler livet, som må finnes hvis

samiske pasienter og brukere skal få likeverdige helsetilbud. For å oppnå likeverdige helsetilbud må eksisterende helsetilbud struktureres og utvikles på samiske premisser for samiske pasienter.

Dette programmet bygger på forutsetningen om at det i Norge er en målsetning om en integrert og samordnet helse- og sosialtjeneste for den norske og den samiske befolkning (NOU 1995:6). En helse- og sosialtjeneste som bygger inn tilstrekkelig hensyn til den samiske folkegruppe krever større systematisk arbeid, politisk prioritet og økt tilførsel av ressurser.

ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 25 sikrer samene rett til å være med på å utforme de aktuelle helsetilbud, og stadfester samiske brukeres rett til tilfredsstillende helsetjenester. Sametingets rolle i forhold til helsetilbudet for den samiske befolkningen er fortsatt under utvikling. Sametinget må konsultere med sentrale myndigheter for å sikre at både det kollektive helsetilbudet til den samiske befolkningen, og samiske pasienters individuelle pasientrettigheter styrkes.

Dette programmet er delt inn i følgende områder:

1. Samisk innhold i helsetjenestene
2. Strukturer i forhold til samiske helsetjenester¹
3. Fremtidsperspektiver på samiske helsetilbud

1. Samisk innhold i helsetjenestene

Norske Samers Riksforbund mener at et likeverdig helsetilbud for den samiske befolkningen betyr at innholdet i helsetjenestene er bygget på den samiske pasientens forutsetninger. Samiske pasienters individuelle pasientrettigheter må derfor styrkes slik at helsetilbudet den enkelte tar utgangspunkt i den samiske pasientens behov.

Det vil bety at samiske pasienter kan velge et kvalitetsmessig behandlingstilbud hvor samisk språk, kultur-, livs- og sykdomsforståelse er blant de grunnleggende premissene for møtet mellom pasient og behandlere. Disse rettighetene er knytte til den enkelte pasient, og ikke avgrenset av bosted og geografisk tilhørighet.

Norske Samers Riksforbund vil sikre samiske perspektiver på helsetjenestene gjennom at samhandlingsreformen legges opp for å bedre samiske pasienters oppfanging av og tilfredshet med primærhelsetjenesten blant annet ved å sikre større andel av samisktalende leger. Rekruttering og utdanning av samiskspråklige helsearbeidere, styrking av helsearbeideres språk- og kulturkompetanse, samt tilfredsstillende tolketjenester er viktige faktorer for å sikre et samisk forståelsesgrunnlag.

Sametingets virkemidler i på helse- og sosialfeltet er evaluert, og NSR vil arbeide for at virkemidlene brukes effektivt og målrettet også i framtiden.

Landsmøtet i NSR vil prioritere følgende tiltak for å sikre et samisk innhold i helsetilbudene:

- Arbeide for å sikre et samisk perspektiv i samhandlingsreformen, for at samer skal kunne motta tilpasset behandling i størst mulig grad lokalt.
- Virkeliggjøre en samisk verdighetsgaranti for eldre. Samiske eldre skal ha rett til omsorg på egne premisser. Samisk språk og kultur, samiske verdier og tradisjonell samisk mat og tradisjoner er viktige deler av omsorgstilbudet.

¹ Struktur/inndeling pr. dags dato: Primærhelsetjeneste (allmennlegetjeneste, pleie- og omsorgstilbud eldre/funksjonshemmede, svangerskapsoppfølging – kommunene). Spesialisthelsetjeneste (somatiske sykehus, ulike psykiatriske behandlingstilbud, privatpraktiserende spesialister – ofte statlig ansvar). Private: apotek/medisinutsalg.

- Sikre etablering av samisk sykepleierutdanning.
- Arbeide for tilstrekkelig tolketjeneste og samiskspråklig informasjon til samiske pasienter.
- Sikre at tilbudet om psykisk helsevern for samer styrkes gjennom utvikling av SANKS..
- Styrke ettervernet for pårørende etter selvmord (Nasjonalt kompetansesenter?).
- Arbeide for at nødmeldetjenesten har permanent samisktalende kompetanse.
- Arbeide for at pasienttransportbestillingen må kunne betjene samisktalende.
- Sikre at samisk sjelesørgertjeneste etableres på sykehus.
- Arbeide for at turnusordningen for nyutdannede leger har en innretning som bidrar til rekruttering av leger til samiske områder.
- Etablere og opprettholde rekrutteringstiltak knyttet til helsefaglige utdanningsløp.
- Sikre at Sametingets virkemidler innenfor helse- og sosial har større effekt i sjøsamiske områder, og i sør- og lulesamisk område.
- Sikre at resultater fra prosjekter som støttes av Sametinget over post 450 tilgjengeliggjøres, blant annet ved formidling gjennom en helsefaglig elektronisk kunnskapsbank.
- Sørge for at det i større grad gis oppfølgende bevilgninger til prosjekter som bygger på funn i prosjekter som Sametinget har støttet i innledende prosjektfaser.
- Sikre at prosjekter støttet av Sametinget i større grad inkluderer samisk språk som et innsatsområde for prosjektet.

2. Strukturer i de samiske helsetilbudene

For å sikre et helhetlig kollektivt samisk helsetilbud ønsker Norske Samers Riksforbund å utrede muligheten for å etablere et samisk helseforetak. Et samisk helseforetak bør vurderes for å sikre et særlig ansvar for å bygge opp kompetanse om samiske pasienters behov og for å sikre veiledning om samiske spørsmål både til øvrige helseforetak, fylker, kommuner, kunnskapsinstitusjoner og andre. Dette helseforetaket kan omfatte institusjoner som allerede i dag er opprettet spesielt for å ivareta samiske behov, slik som for eksempel SANKS og spesialistlegesenteret i Karasjok. Norske Samers Riksforbund ønsker å få utredet om intern selvbestemmelse når det gjelder prioriteringer i samisk helsespørsmål kan ivaretas bedre med et overordnet organ som et samisk helseforetak. Samiske lokalsamfunn har en klar rolle i å tilrettelegge helsetilbudene for den samiske befolkningen. Kommun nivået har ansvaret for primærhelsetjenesten. Alle kommuner der samer bor er derfor både tilbydere av helsetjenester og premissgivere for utvikling av samiske helsepolitikk. Potensialet for økt samarbeid og kunnskapsutveksling mellom ulike samiske kommuner og lokalsamfunn bør være tilstede.

Tilbudet til samiske pasienter vil også være avhengig av strukturen på det nasjonale helsetilbudet, enten det dreier seg om fysisk lokalisering av spesialisthelsetjenester eller finansieringssystemet. Det er derfor viktig å ha en høy bevissthet i forhold til hvordan utformingen av sykehustruktur, finansieringsordninger og nasjonale reformer gir konsekvenser for samiske pasienter.

Landsmøtet i NSR vil prioritere følgende tiltak for å sikre strukturer som bedrer tilgjengeligheten og relevansen i forhold til samiske helsetjenester:

- Arbeide for utredning av et samisk helseforetak.
- Samisk spesialistlegesenter utvikles til et samisk kompetansesenter i somatisk medisin. I samisk tekning hører "sjel og kropp" sammen og derfor bør psykiatri og somatikk samorganiseres og utgjøre ett felles samisk spesialistsenter, gjerne med desentralisert virksomhet.
- Styrke samiske helsefaglige organisasjoner og sikre etablering av brukerorganisasjoner, gjennom utvikling av tilskuddsordninger for både eksisterende organisasjonene og nyetableringer.
- Arbeide for utredning av fødetilbudene i samiske områder.

- Utrede etablering av et nasjonalt kompetansesenter med fokus på samiske eldre som ressurs i samfunnet.
- Arbeide for å styrke de samiske lokalsamfunnenes rolle i dagens helsetilbud som ledd i intern selvbestemmelse og myndiggjøring i forhold til innholdet i likeverdige samiske helsetjenester gjennom det pågående arbeidet med samhandlingsreformen.
- Sametinget må bidra til at sykehusstrukturen utredes som ledd i å sikre tilgjengeligheten for samiske pasienter som del av strukturdebatter omkring lokalsykehusene.
- Sikre fortsatt fraktutjevningstilskudd slik at ikke reseptbelagte medikamenter har tilsvarende priser over hele landet.
- Sørge for at finansieringssystemet refunderer kostnader for pasientgrupper med samiske helseutfordringer, slik at disse ikke nedprioriteres. Blant annet vil regionale helseforetak kunne variere prisene i forhold til ulike pasientgrupper og institusjoner avhengig av lokale etterspørselsforhold og ”ønskede prioriteringer”.

3. Fremtidsperspektiver på samiske helsetilbud

Fremtidsperspektivet for samiske helsetilbud er både knyttet til forebyggende helsearbeid og forskning og kunnskapsutvikling.

Det er et stort behov for å bygge urfolks tillit og eierskap til forskning og utdanning, etter århundrer med etisk betenkelig innhenting og bruk av statistikk og etnografiske opplysninger. Senter for samisk helseforskning må styrkes videre for å kunne kartlegge samiske helseutfordringer og utvikle et bedre kunnskapsgrunnlag for en framtidig samisk helsepolitikk

Innsats på forebyggende helse overfor den samiske befolkningen bør prioriteres ytterligere, blant annet gjennom å oppfordre til økt fysisk aktivitet og tilrettelegging for slike tilbud i samiske lokalsamfunn. Styrking av frivillig idrett inngår i dette arbeidet og arbeidet med samisk og urfolksidrett er en del av dette. Norske Samers Riksforbund vil prioritere folkehelse som en del av forebyggende arbeid.

Landsmøtet i NSR vil prioritere følgende for fremtiden:

- Egen virkemiddelordning på Sametinget for styrking av forebyggende helse og folkehelse.
- Fortsatt styrking av prosjekter innrettet mot samisk tradisjonskunnskap.
- Større ressurser til forebyggende arbeid mot bruk av rusmidler.
- Støtte til samisk idrett i samiske lokalsamfunn, frivillige idrettsorganisasjoner og Arctic Winter Games.
- Styrke informasjonsarbeidet og folkeopplysning på samisk.
- Arbeide for å få kartlagt samiske helseutfordringer gjennom forskning, som for eksempel særskilte samiske helseutfordringer demens, overvekt, påvirkning av miljøgifter, allergi, diabetes og psykisk helse.
- Videre satsning på forskning om samisk helse, blant annet å iverksette følgende prioriterte innsatsområder:
 - utrede videre årsakene til at samisktalende kvinners helsetilbud ser ut til å være dårligere enn tilbud til den øvrige delen av befolkningen samt å foreslå tiltak for å bedre dette,
 - sikre et større prosjekt for å sikre samisk utgangspunkt i terapi som behandlingsform,
 - ytterligere forskning for å kartlegge årsaker til selvmord og brå død blant unge, samiske menn samt et større prosjekt for å møte disse utfordringene,
 - utvikling av samisk populasjonsstatistikk.